

HARİTALAR, HARİTACILAR VE TÜRK BOĞAZLARI¹

Süha Umar
suha.umar@gmail.com

GPS'lerin, chartplotter'ların, Navionics'lerin, uyduların neredeyse bebelerin elinde dolaştığı, her cep telefonunun birer chartplotter işlevi gördüğü günüm bile haritanın değeri azalmadı. Azalmış olsaydı GPS'lerin, chartplotterların el kitabının ilk cümlesi, "Bu araca güvenmeyin. Haritanızı ve pusulanızı elin altından ve gözünüzden uzak tutmayın" olmazdı.

Cok ama çok yıllar önce, av-balık peşinde Anadolu'yu ve Trakya'yı hallaç pamuğu gibi attığım zamanlarda, her gittiğim avlağın, gölün, alabalık deresinin şema halinde de olsa haritasını çıkarmayı kendime iş edinmiştim. Bu haritaları/eskizler hâlâ defterlerimde durur. Bir yere nasıl gideceğimi, gittiğim yerde nasıl bir arazi yapısı ile karşılaşacağımı, su var mı vs. tüm bunları bilmek istiyorsam elimde, basit bile olsa bir harita bulunması gerektiğini yaşıyordum öğrenmiştim. Aslında buna mecbur kalmıştım çünkü ava, balığa gittiğimiz o, tanının bol insanın az olduğu yerlerin işe yarar haritaları 1:25.000 ölçekli askeri haritalardı ve bizim gibi garip sivillerin bu haritaları edinmeleri doğru bulunmuyordu! Aradan yıllar geçip de bir gün Genel Kurmay, Harita Genel Komutanlığı bana, komutanlığın bastıracağı 1:250.000 ölçekli Türkiye fiziki harita atlasını armağan ettiğinde kendimi, gözleri ilk defa görmeye başlayan biri kadar mutlu hissetmiştim. Bu atlası hâlâ özenle saklar, arada bir açar, her haritayı dikkatle incelerim.

Bırakın Silahlı Kuvvetleri, sıradan insanların bile haritaya gereksinimi vardır. Hele denizciler haritasız yapamazlar. GPS'lerin, chartplotter'ların, Navionics'lerin, uyduların neredeyse bebelerin bile elinde dolaştığı, her cep telefonunun birer chartplotter işlevi gördüğü günümüzde bile haritanın değeri azalmamıştır. Azalmış olsaydı GPS'lerin, chartplotterların vs. el kitabının ilk cümlesi, "Bu araca güvenmeyin. Haritanızı ve

pusulanızı elinizin altından ve gözünüzden uzak tutmayın" olmazdı.

Yine yıllar önce, elime, "Haritacılar"² diye bir kitap geçmişti. Antik Çağ'dan günümüze haritacılığı ve haritacıları anlatıyordu. Haritacıların kanış kanış ölçüp biçip, dünyanın ve denizlerin haritalarını nasıl çıkardıklarını adeta yaşayarak okumuş ve çok etkilenmiştim.

İlk yuurt dışı görevi ile gittiğim Buenos Aires Büyükelçiliğimizde, Piri Reis'in bir köşede unutulmuş, 1513 tarihli haritasını bulduğumda haritalar benim gözümde bambaşka bir boyuta taşındı. O 1970'li yılların başında, bu rastlantının, aradan yaklaşık 40 yıl geçtikten sonra, Piri Reis'in yüzlerce portolan haritasının yer aldığı Kitab-ı Bahriye'nin dümen suyunda Bahr-i Sefit'i yani Akdeniz'i furdolayı dolaşmama yol açacağı bilemezdim.

KISKAŇÇ HARİTACILAR

İlk dünya haritasını Ptolemaios'un (Batlamyus) çizdiği artık tartışılmıyor. Ama haritacılık ve haritalar Ptolemaios'tan da eskidir.

İlk haritalar benim avlak krokilerim kadar basit, bazen taşların bazen metal levhaların üzerine nakşedilmiş çizimlerdi. Ne üzerine çizilmiş olursa olsun haritalar gidilecek yerin yolunu, bu yol boyunca ve gidilecek yerdeki arazinin özelliklerini göstermek amacıyla çizilir ki

gidenler öncelikle yollarını bulabilirler ve gidecek yere güvenli biçimde ulaşabilirler. Bu nedenle haritalar, daha ilk zamanlardan başlayarak, değer ve başkalarından gizlenmesi gereken eserler olarak görülmüşlerdir. Örneğin Portekizlilerin, Yeni Dünya keşfettiklerinde çizdikleri haritalar devlet sırrı olarak kabul edilmiş ve çoğaltılmaları çok sıkı kurallara bağlanmıştır. Piri Reis'in 1513 tarihli dünya haritası çıkarırken yararlandığı Kolomb'un haritasını, ele geçen bir Portekiz gemisinde bulması güzel, bu biçim haritanın, değer bilenin eline düşmesi de o kadar talihli bir rastlantıdır.

Peki, haritalar neden bu kadar değerlidir ve başkalarının eline geçmemesi için saklanması gerekir? Son yıllarda peş peşe yayımlandığı, "Tarihte Türkiye Haritaları" ve "Tarihte İstanbul Haritaları" gibi muhteşem harita kitapları ile gündeme gelen Boğaziçi Yayın Grubu'nun sahibi dostum Bülent Öztürk, "Harita barut kadar değerlidir" diyor bir söyleşi. Barutun ne kadar önemli olduğunu ise Kars Kal-